

СЕКЦІЯ 5 ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 332.2:631.1

Авраменко Т.П.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства
імені професора І.Н. Романенка**Національного університету біоресурсів і природокористування України*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

У статті розглянуто дію щодо змін цільового використання земельних угідь. Проведено аналіз динаміки основних показників здійснення трансформації земельних ресурсів в аграрному секторі України. Досліджено суперечність між потребою зростання розораності та необхідністю виведення з обороту деградованих і малопродуктивних сільськогосподарських угідь. Представлено напрям розв'язання проблем нерационального землекористування.

Ключові слова: трансформація земельних угідь, земельні ресурси, аграрний сектор, сільськогосподарське виробництво, ефективність трансформації земель.

Авраменко Т.П. ТРАНСФОРМАЦИЯ ЗЕМЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ В АГРАРНОМ СЕКТОРЕ

В статье рассмотрено действие относительно изменений целевого использования земельных угодий. Проведен анализ динамики основных показателей осуществления трансформации земельных ресурсов в аграрном секторе Украины. Исследовано противоречие между необходимостью роста распаханности и необходимостью выведения из оборота деградированных и малопродуктивных сельскохозяйственных угодий. Представлено направление решения проблем нерационального землепользования.

Ключевые слова: трансформация земельных угодий, земельные ресурсы, аграрный сектор, сельскохозяйственное производство, эффективность трансформации земель.

Avramenko T.P. TRANSFORMATION OF THE LANDED RESOURCES IS IN AN AGRARIAN SECTOR

In the article an action is considered in relation to the changes of the having a special purpose use of the landed lands. The analysis of dynamics of basic indexes of realization of transformation of the landed resources is conducted in the agrarian sector of Ukraine. Investigational contradiction between the necessity of growth of thrown open and necessity of leading out from the turn of the degraded and underproductive agricultural lands. Direction of decision of problems of neracional'nogo land-tenure is presented.

Keywords: transformation of the landed lands, landed resources, agrarian sector, agricultural production, efficiency of transformation of earths.

Постановка проблеми. В аграрному секторі України, у результаті ринкових трансформацій, вдалося подолати державну монополію на землю та сформувати господарські структури ринкового типу. Однак так і не вдалося налагодити конкурентоспроможне аграрне виробництво, забезпечити найбільш раціональне та ефективне використання земельних та інших ресурсів. В умовах ринкових перетворень зазнав значної руйнації рівень розвитку і фінансово-економічний стан сільського господарства.

Нині проводиться розвиток ринкових реформ в економіці. Це пов'язується із завершенням земельної реформи, яка передбачає формування ринку земель сільськогосподарського призначення та визнання землі капіталом на рівні з іншими засобами виробництва. Великого значення надається формуванню нового та вдосконаленню діючого інституціонального середовища аграрного сектора. Вирішення цих питань має дати поштовх для розвитку всіх сфер АПК через так званій «мультиплікативний ефект». Однак різноманітність поглядів вчених і політиків з приводу вирішення цих питань ускладнює процес розробки комплексної концепції їх розв'язання, яка б чітко визначала зміст усіх напрямів реформування аграрних відносин.

Тому в сучасних умовах існує нагальна необхідність у теоретичному аналізі й узагальненні практики здійснення ринкових трансформацій в аграрному секторі економіки та визначенні перспектив подальших перетворень, які мають бути спрямовані на вирішення проблем галузі та вихід сільськогосподарського виробництва на світовий рівень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей трансформації земельних ресурсів в аграрному секторі присвятили свої наукові праці такі вчені, як І.Г. Кириленко, В.М. Нелеп, Д.І. Пшонок, М.М. Федоров, М.А. Хвесик, О.А. Шульга, М.В. Шурик та ін.

Мета статті. Головною метою роботи є дослідження особливостей трансформації земельних ресурсів в аграрному секторі.

Виклад основного матеріалу. Визначення економічної сутності трансформації земельних угідь потребує окреслення мети, завдань, суб'єктів, об'єктів, чинників і критеріїв ефективності такої трансформації. Адже зазначені параметри можуть суттєво відрізнитися, якщо трансформація земельних угідь розглядається як технологічний чи інший процес.

До основних цілей трансформації сільськогосподарських угідь варто віднести:

1) розширення площ ріллі як більш продуктивних земель;

2) залучення до складу ріллі невеликих ділянок малопродатних земель для кращої механізації польових робіт;

3) розміщення об'єктів будівництва і транспортних мереж;

4) поліпшення повітряно-водного режиму ґрунту [1, с. 45].

Перші дві цілі забезпечують зростання результативності поточної господарської діяльності в поточній і найближчій перспективі, а останні дві – зростання цінності агроекологічної системи території. Для конкретного сільськогосподарського підприємства спонукальною підставою для трансформації земельних угідь може одночасно виступати одна або декілька із зазначених цілей.

Так, для окремого сільськогосподарського підприємства збільшення площі ріллі забезпечує вищі обсяги виробництва і прибутку в поточному періоді. Але для території регіону чи країни у цілому така поведінка сільськогосподарських виробників загрожує втратою економічного потенціалу в майбутньому та екологічною катастрофою. Підтвердженням цього є найвищий у світі рівень розораності сільськогосподарських угідь в Україні (табл. 1) і, як наслідок, значна частка земельних угідь, пошкоджених вітровою та водною ерозією. Зменшення рівня розораності угідь і відновлення земель після пошкодження шляхом упровадження інтенсивного типу господарювання також тісно пов'язані із процесом трансформації земельних угідь.

Так, високий ступінь розораності земель є характерним явищем для нашої країни ще відтоді, як Україна входила до складу Російської імперії. Дослідник розвитку вітчизняного аграрного сектору М. Огановський зазначав, що на початку ХХ ст. у нашій країні під рілля було задіяно близько 80% усіх селянських земель (тоді як у Німеччині цей показник складав від 40 до 56%). Внаслідок цього селяни практично не мали змоги відводити площі під сади, виноградники, пасовища; розорані ділянки оброблялися без сівозміни та внесення добрив [5, с. 25]. Тенденція до екстенсивного розширення використовуваних у сільському господарстві земельних площ, передусім у вигляді ріллі, фактично збереглася і в радянські часи.

Основним стратегічним продуктом сільського господарства України завжди вважалося зерно, і саме за обсягами його виробництва передусім оцінювали результативність діяльності аграрного сектору.

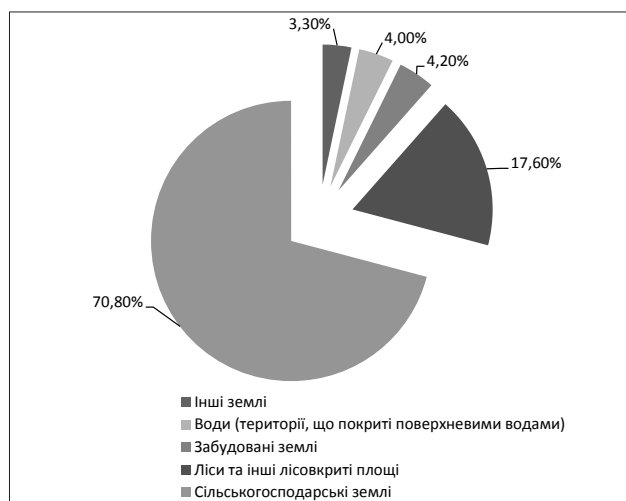

Рис. 1. Загальна площа земельних ресурсів станом на 01.01.2015, % [8]

Станом на 01.01.2015 загальна площа земельних ресурсів в Україні склала 57,9 млн га (рис. 1). За 2013–2014 рр. загальна кількість сільськогосподарської землі скоротилася на 11,5 тис. га, причому найбільше скорочення спостерігалось в розмірі ріллі – на 8,97 тис. га (з 252,56 тис. га у 2013 р. до 243,59 тис. га у 2014 р.). У 2014 р., порівняно з 2013 р., спостерігаємо скорочення величини пасовищ, що пояснюється зменшенням поголів'я ВРХ, адже аграрії віддають перевагу менш затратному виду діяльності – рослинництву, результатом чого є збільшення площ ріллі.

У 2014 р. в Україні зареєстровано 4,1 млн домогосподарств, що на 104,8 тис. менше, ніж у 2013 р.

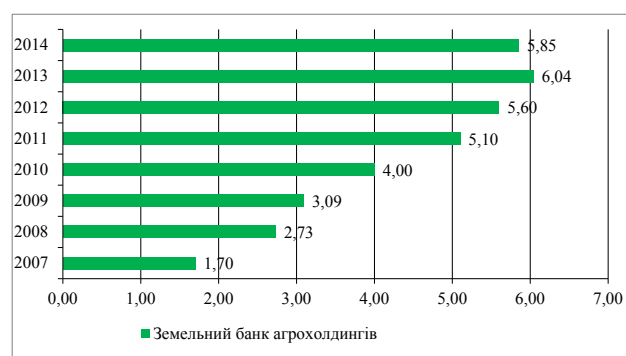

Рис. 2. Земельний банк агрохолдингів, млн га [8]

Таблиця 1

Співвідношення площ сільськогосподарських угідь у ряді країн світу станом на 31.12.2014 [8]

Країна	Сільськогосподарські угіддя, млн грн			Розораність с/г угідь, %	Відношення сінокосів і пасовищ до ріллі, %
	загалом	у тому числі			
		рілля	сінокоси і пасовища		
Україна	41,8	32,6	7,9	78,0	24
Австрія	3,5	1,4	2,0	40,0	143
Бельгія	1,5	0,8	0,7	53,3	87
Великобританія	17,1	6,1	11,0	35,7	180
Голландія	2,0	0,9	1,1	45,0	122
Німеччина	17,4	11,7	5,3	67,2	45
Франція	30,0	18,3	10,8	61,0	59
Швейцарія	1,6	0,4	1,1	25,0	275
США	426,0	185,0	239,0	43,4	129
Китай	496,0	92,7	400,0	18,7	431

Варто відзначити, що протягом 2014 р. загальна площа земельних ділянок складала у розмірі 6,3 млн га, що на 2% менше порівняно з 2013 роком.

Сукупна площа земель сільськогосподарських підприємств у 2014 році склала 21 млн га, що на 1,1 млн га менше (-5%), ніж у 2013 році. Згідно з дослідженням «Найбільші агрохолдинги України 2014», проведеним агенцією AgriSurvey, агрохолдинги використовують більше ніж ж всіх угідь, що є у користуванні сільськогосподарських підприємств (рис. 2).

Посівні площі під зерновими культурами у 2014 році скоротилися на 1,4 млн га порівняно з 2013 роком. Водночас площі під технічними культурами зазнали збільшення на 0,6 млн га порівняно з 2013 роком. Посівні площі під картоплею та овоче-баштанними культурами тільки у 2014 р. зменшилися на 0,1 млн га, а посіви під кормовими культурами продовжують скорочуватися у зв'язку зі скороченням обсягів виробництва продукції тваринництва (рис. 3).

Варто зазначити, що більшість культур вирощується на сільськогосподарських підприємствах (не включаючи овочі та картоплю), тому зміна обсягів виробництва зумовлена скороченням земель, що входять до їх складу, у 2014 році на 1,2 млн га (-5%) порівняно з 2010 роком. Серед зернових культур скорочення посівних площ спостерігалось таке: пшениця – 550 тис. га (-11%), жито – 128 тис. га (-54%) та ячмінь – 1,2 млн га (-40%), тоді як посіви під кукурудзою на зерно зросли на 1,6 млн га (+76%). Серед технічних культур збільшення посівних площ спостерігається у виробництві соняшнику – на 610,4 тис. га (+17%) та сої – на 662,1 тис. га (+65%), ріпак зазнав незначного зменшення на -1%.

Рис. 3. Динаміка посівних площ упродовж 2009–2014 рр., млн га [8]

Згідно з чинним українським законодавством наприкінці 2016 року буде знято мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення. На нашу думку, для зняття заборони потрібна взаємодія кількох факторів: законодавчої відповідності, сприйняття населенням та успішного проведення тестових торгів.

Нормативно-грошова оцінка земель сільськогосподарського призначення (НГО) не індексувалася протягом останніх чотирьох років, проте цього разу її було збільшено на 24,9% (індекс інфляції), в результаті чого грошова оцінка ріллі та перелогів підвищилася по Україні в середньому на 5138,1 грн/га та склала 25773,1 грн/га. Тобто у 2015 році НГО зросла більше ніж у 7 разів порівняно з 1995 роком. Вітчизняні аграрії вважають таку вартість подекуди завищеною, а методологію – неефективною. У зв'язку з цим було ініційовано розробку нової методології НГО, яка наразі допрацьовується в робочих групах

Міністерства аграрної політики та продовольства України. Проект постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення» опублікований на сайті Державного агентства земельних ресурсів України від 26 травня 2014 року. Він передбачає зниження середньої НГО приблизно на 30% по Україні та імплементацію більш справедливого підходу до оцінки ґрунтів, базуючись на їх родючості. Згідно з документом НГО підвищиться тільки у Житомирській області на 1,3%, а в інших регіонах вона буде зменшуватися – від 6,8% у Вінницькій області до 47,8% у Рівненській [8].

У результаті цього урожайність основних сільськогосподарських культур в Україні у 2 – 4 рази нижча, ніж у європейських країнах, до обробітку залучені значні площі низькопродуктивних деградованих земель. Тому основною проблемою є оптимізація земельного фонду країни, зменшення його сільськогосподарської освоєності та розораності, що дасть можливість покращити екологічний стан агроландшафтів, інтенсифікувати виробництво завдяки концентрації коштів на меншій земельній площі. Ця оптимізація має відбуватися через науково обґрунтовану трансформацію земельних угідь. Вважається, що у процесі трансформації сільськогосподарських угідь найбільш складним завданням сьогодні в Україні є вилучення з аграрного обігу від трьох до п'яти мільйонів гектарів ерозованих та деградованих земель, їх заліснення або формування культурних чи природних пасовищ як однієї з основ органічного землеробства й отримання екологічно чистої продукції тваринництва.

Економічно вигідним, як стверджує І. Кириленко, є те, що на площах, які залишаються в обробітку, виникають додаткові можливості отримання ефекту від більшої концентрації матеріальних і фінансових ресурсів, а завдяки застосуванню дешевих пасовищних кормів собівартість тваринницької продукції, залежно від тривалості сезонного використання, може зменшитися на 40-70% [1, с. 46].

На неоднозначні наслідки проведення трансформації земельних угідь звертає увагу і М.М. Федоров. На його думку, завдяки трансформації земельних угідь та вдосконаленню їх структури, підвищенню (зниженню) частки ріллі, багаторічних культурних насаджень і меліорованих земель у загальній площі сільськогосподарських угідь, а інтенсивних культур – у структурі посівів, підвищенню коефіцієнта повторного використання землі до оптимальних рівнів можливості підприємства щодо збільшення обсягу виробництва продукції (за інших однакових умов) зростатимуть. Але тут, наголошує учений, важливо не вийти за раціональні межі кожного із названих показників, оскільки це може призвести до погіршення використання землі, втрати її родючості [4, с. 11].

Тому метою трансформації можуть бути:

- на рівні окремого суб'єкта господарювання – зміна напрямів господарського використання конкретних земельних ділянок для отримання вищого доходу чи мінімізації витрат;
- на рівні галузі – зміна товарної або географічної структури виробництва продукції сільського господарства для повнішого насичення внутрішнього ринку або розширення експортних поставок;
- на макроекономічному рівні – раціоналізація міжгалузевого розподілу земель, запобігання їх деградації чи поліпшення стану використовуваних угідь.

Зазначені цілі можуть як доповнювати одна одну, так і бути певною мірою конфліктними.

Насьогодні в жерозроблені певні заходи, спрямовані на запобігання нерационального використання земель, їх необґрунтованої трансформації під впливом поточних економічних чи інших інтересів. Одним із таких заходів є проведення внутрішньогосподарського землеустрою (землевпорядкування) з метою територіальної організації землі та виробництва сільськогосподарських підприємств, селянських та фермерських господарств у межах їх землекористування [7].

Внутрішньогосподарський землеустрій, ст. 184 Земельного кодексу України, передбачає складання проєктів землеустрою, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівозмін, упорядкування угідь, а також розроблення заходів щодо охорони земель. У сучасних умовах переважна більшість сільськогосподарських підприємств здійснює виробничий процес не на власних, а на орендованих землях [6, с. 12].

Більш перспективним вважається використання агроландшафтного підходу, коли землі сільськогосподарського підприємства і землі сільських територій розглядаються як єдиний агроландшафтний комплекс. У межах сільськогосподарських угідь природні біогеоценози трансформуються в агроценози, а природні ландшафти – в агроландшафти – природно-виробничі системи, які сформувалися та функціонують у результаті постійної взаємодії сільського господарства і природного середовища, природного ландшафту.

Отже, рівень трансформації сільськогосподарських земель є функцією властивостей ландшафтів (їхнього висотного положення, місця розташування на локальному рівні, особливостей ґрунтоутворюючих порід; наявності або відсутності солевих горизонтів; вхідної буферності ґрунтів тощо), характеру та рівня антропогенного впливу [2, с. 315].

При вирішенні питань збалансованого землекористування заслуговують на увагу нові теоретичні концепції та практичні підходи до оптимізації сільськогосподарського землекористування, які базуються на системному складанні певних вимог та адаптивних можливостей рослин. Основою тут є концепція адаптивного землеробства з ландшафтно-екологічним підходом до організації використання сільськогосподарських земель. В основу цієї концепції покладено ландшафтно-екологічну диференціацію агроландшафтів і ґрунтозахисний комплекс заходів щодо використання орних земель.

Основне завдання цієї концепції – досягнути найбільшої ефективності в охороні ґрунтової родючості при оптимальних витратах праці та матеріально-грошових засобів і забезпечити при цьому найвищу продуктивність агроценозу. Складові агроландшафту (склад та структура сільськогосподарських угідь, системи ведення сільського господарства, агротехнічні прийоми, види меліорації, типи утримання тварин), безумовно, мають узгоджуватися із природним блоком. Від ступеня такої кореляції або узгодження залежить стійкість агроландшафту в цілому. Якщо вона є недостатньою, то відбувається зниження природного ресурсного потенціалу території і навіть деградація агроландшафтної системи [3, с. 29].

Отже дослідження впливу сільськогосподарського виробництва на стан місцевої агроландшафтної системи є важливим передусім з точки зору аналізу

екологічних проблем регіону. Однак не менш важливою є і соціально-економічна складова цих процесів. Причому в економічному та соціальному аспектах відбувається взаємний вплив природної і виробничої систем. Такий взаємовплив має обов'язково враховуватися при обґрунтуванні доцільності чи недоцільності певних трансформацій наявних земельних угідь. Земля, на відміну від інших факторів виробництва, не може за бажанням власника переміщуватися у просторі. Вона завжди прив'язана до конкретного територіального агроландшафту і залежить від його природно-екологічного стану. Так, наприклад, у регіоні різко погіршується стан водозабезпечення, а місцеве сільськогосподарське виробництво орієнтоване на поливне землеробство, то власник землі постає перед вибором: відмовитися від ведення аграрного виробництва в цьому регіоні чи профінансувати заходи із трансформації земельних угідь. Тісний зв'язок сільськогосподарського виробництва та місцевої агроландшафтної системи має братися до уваги і при визначенні об'єктів та суб'єктів трансформації земельних угідь. Адже важливо, хто приймає рішення про проведення трансформації земель, на підставі яких повноважень і з яких мотивів це робиться [5, с. 30].

Не менш важливим аспектом є те, які саме землі виступатимуть об'єктом трансформації і які наслідки це матиме для їх родючості, екологічного стану тощо. Щодо суб'єктів трансформації земельних угідь, то цілком логічним виглядає твердження про те, що рішення про її проведення повинні приймати власники землі на підставі індивідуальних, територіальних чи суспільних інтересів. У контексті нашого дослідження йдеться передусім про трансформацію у процесі господарського використання землі.

На сьогодні в Україні функція власності на землю у більшості випадків відділена від функції її економічного використання. Враховуючи нинішню ситуацію, є підстави говорити про необхідність колективного прийняття рішення про проведення трансформації сільськогосподарських угідь. До прийняття таких рішень мають залучатися формальні власники землі (селяни, що отримали земельні паї), землекористувачі (орендатори земельних ділянок, які здійснюють їх господарське використання) і територіальна громада в особі місцевих органів влади, управління чи громадських об'єднань [4, с. 16].

Враховуючи нинішню ситуацію, є підстави говорити про необхідність колективного прийняття рішення про проведення трансформації сільськогосподарських угідь. До прийняття таких рішень мають залучатися формальні власники землі, землекористувачі і територіальна громада в особі місцевих органів влади, управління чи громадських об'єднань.

Необхідність зовнішнього контролю за процесами трансформації земельних угідь передбачена також проєктом Концепції розвитку земельних відносин в Україні на 2008–2015 рр. У зазначеному документі пропонується вдосконалення порядку трансформації угідь та зміни цільового призначення землі з метою зниження рівня корупційних діянь шляхом:

- впровадження системи, де трансформація угідь і зміна цільового призначення земельних ділянок можуть відбуватися лише на підставі затверджених в установленому порядку матеріалів державного землеустрою;

- відчуження чи приватизація земельних ділянок державної та комунальної власності для подальшого використання, що здійснюється лише відповідно до їх встановленого цільового призначення;

• здійснення перших трансакцій чи зміни цільового призначення із земельними частками (ділянками) сільськогосподарського призначення, переданими безкоштовно у приватну власність, що відбуватиметься лише через відповідну державну установу. Наступні трансакції, включаючи іпотеку, можуть здійснюватися через комерційні банки [3, с. 30].

Висновки. Отже, трансформація земельних угідь – це достатньо широке поняття, яке може складатися із керованих і некерованих людиною процесів. Біологічні та ґрунтоутворюючі процеси, які визначають склад (тип) ґрунтів, є природною трансформацією земель. Ця природна трансформація здатна прискорюватися, сповільнюватися або змінювати свій вектор розвитку під впливом господарської або іншої діяльності людини. У результаті природних трансформацій змінюється якісний склад конкретних земельних ділянок. Так, вітрова чи водна ерозія може поступово перетворювати родючі чорноземи, що використовуються як рілля, на напівпустельні або пустельні ділянки, непридатні для вирощування сільськогосподарських культур. Ці об'єктивні процеси зміни якісних показників ґрунтів, які відбуваються незалежно від бажання людини (але часто спричинені необдуманим господарським втручанням), у подальшому називатимемо фактичною трансформацією земельних угідь. Фактична трансформація земель на певному її етапі може стати причиною прийняття рішення про проведення формальної трансформації цих угідь. Під формальною трансформацією розуміється зміна цільового господарського використання певних земельних угідь (наприклад, переведення

рілля в багаторічні насадження чи пасовища). Ключовою ознакою формальної трансформації є наявність конкретного управлінського рішення про її проведення, прийнятого на будь-якому рівні управління.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кириленко І.Г. Актуальні питання ринку земель сільськогосподарського призначення / І.Г. Кириленко // Економіка АПК. – 2009. – № 3. – С. 44-46.
2. Нелеп В.М. Планування на аграрному підприємстві : підручник / В.М. Нелеп. – К. : КНЕУ, 2004. – 495 с.
3. Пшоняк Д.І. Передумови, сутність та економічне значення трансформації земельних угідь у сучасних умовах / Д.І. Пшоняк // Економічний часопис – XXI. – 2012. – № 1-2. – С. 28-31.
4. Федоров М.М. Трансформація земельних відносин до ринкових умов : доповідь / М.М. Федоров // Економіка АПК. – 2009. – № 3. – С. 4-18.
5. Хвесик М.А. Стратегічні імперативи раціоналізації землекористування в контексті соціально-економічного піднесення України / М.А. Хвесик // Економіка АПК. – 2009. – № 3. – С. 24-30.
6. Шульга О.А. Рыночная трансформация аграрного сектора Украины. – Рукопись. Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности – 08.00.01 – экономическая теория и история экономической мысли. – ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана». – Киев, 2013. – 22 с.
7. Щурик М.В. Трансформація управління земельними відносинами аграрного сектора в умовах ринкової моделі господарювання [Електронний ресурс] / М.В. Щурик. – Режим доступу : http://zbirduk.bukuniver.edu.ua/issue_articles/23_1.pdf.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

УДК 330.15:504.062

Артюшок К.А.
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та фінансів
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янука*

ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕОРЕТИЧНИХ АСПЕКТІВ КРИЗИ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ

Стаття присвячена дослідженню еколого-економічної кризи як системи взаємодії і взаємовпливу елементів економічної та екологічної криз. Розглянуто сутність економічної та екологічної криз. Визначено основні чинники та наслідки еколого-економічної кризи.

Ключові слова: криза, економічна криза, екологічна криза, природне середовище, еколого-економічна система.

Артюшок К.А. ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕОРЕТИЧЕСКИХ АСПЕКТОВ КРИЗИСА ЭКОЛОГО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ

Статья посвящена исследованию эколого-экономического кризиса как системы взаимодействия и взаимовлияния элементов экономического и экологического кризисов. Рассмотрена сущность экономического и экологического кризисов. Определены основные факторы и последствия эколого-экономического кризиса.

Ключевые слова: кризис, экономический кризис, экологический кризис, природная среда, эколого-экономическая система.

Artyushok K.A. DESCRIPTION THEORETICAL ASPECTS OF ECOLOGICAL-ECONOMIC SYSTEM CRISIS

The article investigates the ecological-economic crisis as a system of interaction and mutual influence of economic and ecological crises. The essence of economic and ecological crises. The main factors and the consequences of the ecological-economic crisis.

Keywords: crisis, economic crisis, ecological crisis, natural environment, ecological-economic system.

Постановка проблеми. Еколого-економічна система схильна до впливу процесів рівноваги-нерівноваги, стійкості-нестійкості, що виявляється у процесах циклічності її функціонування і характе-

ризується кризовими явищами в розвитку еколого-економічних відносин.

Криза у перекладі з грецької – різка зміна звичайного стану речей; злам, загострення становища,